

Grad-Gyenge Anikó¹

A (MESTERSÉGES) INTELLIGENCIA ÉS A STÍLUS A SZERZŐI JOGBAN

*Írónak azt nevezzük... hát lényegében, amit prímnek, hogy az egyen és önmagán kívül ne legyen más osztója (lásd még: a mindenséggel mérd magad!), ha pedig valaki író és magyarul ír, az magyar író.
Esterházy Péter: A szavak csodálatos életéből*

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az első mesterséges intelligenciával (MI) kapcsolatos szerzői jogi bírósági ügyek közül több is olyan eredmények miatt indult, amelyek a mesterséges intelligenciába táplált szerzői művek processzálásának eredményeként jöttek létre, és amelyek a külső szemlélő számára nagyfokú hasonlóságot mutatnak az alkotók eredeti műveivel. Ezekben az ügyekben az alkotók azt kifogásolták, hogy az általuk alkotott eredeti művekkel, azok szerzői stílusával erős egyezést mutathatnak olyan eredmények, amelyeket mesterséges intelligencia hoz létre.

Ez a gyakorlat önmagában is lehet sérelmes egy alkotó számára, azonban igazán komoly hátrányt az alkotók számára az okoz, ha ezek az eredmények ugyanazon a piacon válnak elérhetővé, amelyen ők maguk is szeretnék alkotásaikat eljuttatni a közönséghez. Minél ismertebb egy alkotó, minél erősebb stílussal rendelkezik, annál nagyobb a valószínűsége és egyúttal a veszélye is annak, hogy ilyen utánpótlás áldozatává váljon. (Még ha esetleg éppen ők is azok, akiknek a kialakult közönsége könnyebben fel is ismerheti a csalást, és ellen tud neki állni.)²

Nem csupán a szerző érdekeit sértheti azonban egy ilyen eredmény piacra jutása, hanem a közönség részére is ártalmas: amennyiben nincs tudomása arról, hogy az elé tárt produktum nem emberi elme tevékenységének az eredménye, ráadásul kifejezetten nem egy általa preferált elméé, az a vásárlói, fogyasztói bizalom megtöréséhez, akár elvesztéséhez is vezethet – az eredeti alkotó felé.

¹ Dr. Grad-Gyenge Anikó habilitált tanszékvezető egyetemi docens, grad-gyenge.aniko@gtk.bme.hu, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Jog Tanszék, Budapest, Műegyetem rkt. 3. H-1111.

A kutatás a Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium és a 138965. számú NKFIH pályázat keretében valósult meg, az Európai Unió RRF-2.3.1-21-2022-00004 projekt, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával.

² Stephen Wolfson: The complex world of style, copyright, and generative AI: <https://creativecommons.org/2023/03/23/the-complex-world-of-style-copyright-and-generative-ai/> (a cikkben szereplő linkek leltöltési időpontja egységesen: 2024. 06. 01.).

Az álművek megjelenése azoknak a közvetítőknak az üzleti gyakorlatára is káros hatást gyakorol, akik az eredeti, ember által létrehozott alkotásokat üzleti alapon közvetítik a közönséghez. (Az egyik első, nagy nyilvánosságot kapott eset is ezt mutatta: a Théâtre D'opéra Spatial című MI-alkotásnak a Colorado State Fairen való elismerése rávilágított arra, hogy az MI a vizuális alkotások esetében képes versenyre kelni az emberi alkotásokkal, és a műértő közvetítőket is becsapni.³)

A szerzői jog és a mesterséges intelligencia találkozásának számos fajsúlyos kérdése vár megválaszolásra, ezek kimerítő felsorolása is nehéz, még ha a főbb kérdések lajstromozására többen is kísérletet tettek már, mind a magyar, mind a nemzetközi irodalomban.⁴ A jelen írás célja az csupán, hogy azokat a sajátos MI-gyakorlatokat értékelje a szerzői jog szempontjából, amelyek stílushasonlóságra törekedve versenyt generálnak az alkotók eredeti műveivel.

A jelen írás rövid áttekintést ad a folyamatban lévő, ismertebb peres ügyek tekintetében, egy rövid bevezetéssel szolgál az MI-technológiák fejlődéséről, illetve megvizsgálja, hogy a stílusutánzás alapú visszaélésekre a jogrendszer eddig milyen válaszokat adott, majd kitér arra, hogy a szerzői stílus a szerzői jog maga hogyan értékeli (het)i.

A helyzet jogi mérlegelésénél igen fontos annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy vajon megszűnik-e a mű az alkotó személyiségét tükrözni akkor, amikor az MI számára tanítóadatként bocsátják rendelkezésre? Elveszítik-e a művek azokat a sajátosságaikat, amelyek a védelmet biztosítják, és így az, ha az MI működésének eredménye egy versenytárs produktum, akkor az ellen szerzői jogi alapon fel lehet-e egyáltalán lépni?

A stílussal éppen azért kell foglalkozunk, mert az adott alkotóra jellemző alkotói eszköztárat lehet, hogy az MI hamarosan sokkal pontosabban tudja majd „letapogatni”, mint amennyire az eddig az emberi elemzőképességgel lehetséges volt: olyan rejtett összefüggéseket, típusjegyeket tud beazonosítani, amelyek eddig feltáratlanok maradtak. Az MI-utánzatok ilyen módon hívebbekké tudnak válni az eredeti alkotásokhoz, mint a korábbi idők hamisítványai.

Bár az MI tevékenységének szerzői jogi vizsgálatakor figyelmet kell fordítani arra a kérdésre is, hogy mi történik az MI általi processzálás során, a jelen cikk írásakor előzetesen elfogadtuk azt, hogy az eredeti mű és a stílusban hasonló kimenet között nem döntő, hogy

³ *Drew Harwell*: He used AI to win a fine-arts competition. Was he cheating? <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/09/02/midjourney-artificial-intelligence-state-fair-colorado/>.

⁴ *Gyertyánfy Péter*: A mesterséges intelligencia hatályos szerzői jogi törvényünk szerint. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 18. (128.) évf. 6. sz., 2023, december, p 34–48; *Mezei, Péter*: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms. *UFITA*, 84. évf. 2. sz., 2020, p. 390–429; *Mezei Péter*: A saviour or a dead end? Reservation of rights in the age of generative AI. *European Intellectual Property Review*, 46. évf. 7. sz., 2024, p. 461–469; *Necz Dániel*: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 13. (123.) évf. 6. sz., 2018, december, p. 51–76; *Grad-Gyenge Anikó*: A mesterséges intelligencia által generált tartalmak értelmezésének lehetőségei a szerzői jog útján. *Magyar Jog*, 70. évf. 6. sz., 2023, p. 337–346.

milyen technológiai folyamat zajlik le akkor, ha egyébként bizonyítható az, hogy az alkotást az MI megtanulta. Így abból indulunk ki, hogy az Európai Unió mesterségesintelligencia-rendelete (a továbbiakban: AI Act) kötelezi az alapmodell szolgáltatókat arra, hogy tárják fel, milyen adatokkal tanították az algoritmust, így elvileg lehetséges, hogy a jogosultak értesüljenek arról, hogy a műveiket felhasználták-e a tanítás során.⁵

2. A STÍLUSLOPÁS LEGÚJABB FEJLEMÉNYEI

2022-ben Sarah Andersen, Kelly McKernan és Karla Ortiz az USA-ban perelte be a Stability AI-t, amely a Stable Diffusion nevű, nyílt forráskódú képgenerátor fejlesztője. Az alkotók azt sérelmezték, hogy az MI tanítóadatoként használták fel a műveiket az előzetes hozzájárulásuk nélkül, és az MI olyan eredményeket adott ki, amelyek az ő műveikkel versenyre keltek a piacon.⁶ Ezzel párhuzamosan a brit jog alapján a képeiket egyébként jogszerűen elérhetővé tevő Getty Images is beperelte a Stability AI-t, arra hivatkozva, hogy az súlyos jogsértést követett el a stockfotógyűjtemény (-adatbázis) 12 millió képének engedély és díjfizetés nélküli lemásolásával.⁷ Míg az egyik ügyben a szerzőket közvetlenül érintő személyes és vagyoni károk megállapítása lehet majd a döntő, azaz hogy akár a tanítással, akár a műveikre emlékeztető eredmények létrehozásával mint felhasználással megvalósulhatott-e szerzői jogi jogsértés, a másik ügyben az adatbázisjogok megsértése lehet a vita fókuszában, azaz hogy a tanítás során megtörtént-e a Getty Images által a fotókból létrehozott adatbázis szerzői jogi értelemben vett felhasználása (az európai unió jog szerinti kimásolása). A követelések egy része tekintetében már ismert a bíró álláspontja,⁸ mivel a jogvédelem tekintetében kardinálisnak tekinti, hogy a műveken fennálló szerzői jog peresíthető-e (lajstromozták-e őket az

⁵ Az Európai Parlament 2024. március 13-i jogalkotási állásfoglalása a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)]: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HU.html. Szükséges azonban megjegyezni, hogy az AI Act 53. cikk (1) bekezdés c) és d) pontjának előírása nem követeli meg a tételes adatszolgáltatást, vagyis nem lehet kizárni, hogy a jogosult műve olyan módon kerüljön be a tanítóadatok körébe, hogy nem lehet pontosan beazonosítani a művet. További probléma lehet az is, hogy az AI Act előírása főszabály szerint az Európai Unió (illetve az Európai Gazdasági Térség) területén bír kötelező erővel, az EGT-n kívüli országokban ilyen kötelezettséggel nem feltétlenül kell szembenéznie a szolgáltatóknak..

⁶ James Vincent: AI art tools Stable Diffusion and Midjourney targeted with copyright lawsuit: <https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-midjourney-deviantart>.

⁷ Az ügynek nemcsak szerzői jogi, hanem védjegyjogi vetülete is van, ezzel a jelen tanulmány érdemben nem kíván foglalkozni.

⁸ Anirban Goshal: Artists lose first copyright battle in the fight against AI-generated images: <https://www.computerworld-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.computerworld.com/article/3709691/artists-lose-first-copyright-battle-in-the-fight-against-ai-generated-images.amp.html>.

Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalánál), illetve hogy a művészek tudják-e bizonyítani, hogy konkrét műveik felhasználására sor került.⁹ Az eljárások egyelőre nem zárultak le.

Sarah Silverman, Christopher Golden, Richard Kadrey, Paul Tremblay és Mona Awad csoportos keresetet indított az OpenAI ChatGPT eszköze által előállított eredmények miatt, arra hivatkozva, hogy engedély, díjazás és a nevük feltüntetése nélkül tanították be a ChatGPT-t, és a kiadott eredmények jelentős hasonlóságot mutatnak a saját műveikkel.¹⁰ A keresetüket számos ponton nem tartotta megalapozottnak a bíró (például, hogy az OpenAI eltávolította volna a metaadatokat, vagy hogy közvetlen anyagi kárt okozott volna a szolgáltatónak), de a közvetlen jogsértésre vonatkozó kereset tárgyában jelenleg még tovább vizsgálódik. Ebben az ügyben azonban a szerzőknek bizonyítaniuk kell, hogy a kimenetek és a szerzői joggal védett művek között lényeges hasonlóság áll fenn.¹¹

Jane Friedman író az Amazon platform ellen fordult keresetével, amikor felfedezte, hogy neve alatt több olyan könyv is szerepel a kínálatban, amelyeket nem ő írt, hanem a mesterséges intelligencia állított elő.¹² Az Amazon előzetesen arra hivatkozva utasította el Friedman kérését, hogy vegyék ki a kínálatból a könyveit, hogy a szerző neve nem áll védjegy jogi oltalom alatt. Az Amazon egyébként az ilyen jellegű bejelentések nyomán a hamis könyveket gyakorlatyszerűen eltávolítja a kínálatából, és végül ebben a konkrét ügyben is meghátrált – feltehetően a kapott nagy médianyilvánosságának köszönhetően. Az Amazon gyakorlata persze nem jelent semmilyen garanciát arra, hogy más platformokon ugyanezek az álkönyvek nem jelennek meg, újra a szerző neve alatt.

Egyes szerzők nemcsak jogilag, hanem morálisan is megkérdőjelezték azt a gyakorlatot, amikor a műveikkel tanított algoritmus ezek alapján hoz létre új kimeneteket, amelyek akár az övékéhez igencsak hasonlóak is lehetnek.¹³ Az AI Act fent már említett előírásai ellenére is előfordulhat az, hogy ez az (újra)hasznosítás úgy történik, hogy a művészek egyáltalán nem tudnak róla. Az sem kizárható, hogy észre sem vehető a külső szemlélő jogosult számára

⁹ Adam Schrader: In a blow for artists, a federal judge has sided with three AI companies in a copyright dispute: <https://news.artnet.com/art-world/federal-judge-sides-with-ai-companies-in-artists-copyright-dispute-2387654>; hasonló következtetésekre jutott a bíróság egy, irodalmi művek felhasználását vizsgáló csoportos kereset ügyében is: Gianluca Campus: Generative AI: admissibility and infringement in the two US class actions against Meta's LLaMA: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/01/17/generative-ai-admissibility-and-infringement-in-the-two-us-class-actions-against-metas-llama/>.

¹⁰ Jon Blistein: Sara Silverman leads class action copyright lawsuit against ChatGPT: <https://www.rollingstone.com/culture/culture-news/sarah-silverman-copyright-suit-chatgpt-open-ai-1234785472/>.

¹¹ Emilia David: Sara Silverman's lawsuit against OpenAI partially dismissed: <https://www.theverge.com/2024/2/13/24072131/sarah-silverman-paul-tremblay-openai-chatgpt-copyright-lawsuit>.

¹² Pilar Melendez: Famous author Jane Friedman finds AI fakes being sold under her name on Amazon: https://www.thedailybeast.com/author-jane-friedman-finds-ai-fakes-being-sold-under-her-name-on-amazon?utm_source=facebook_owned_tdb&source=TDB&utm_campaign=owned_social&utm_medium=socialflow&via=FB_Page&fbclid=IwAR3NHen3LS7rH3E5fUoQWENrh14v_o_RK6J674FcWQ N6DLWjz182PzrVtrY?ref=home?ref=home.

¹³ Tom Williams: Artists angry after discovering artworks used to train AI image generators without their consent: <https://www.abc.net.au/news/2023-01-10/artists-protesting-artificial-intelligence-image-generators/101786174?fbclid=IwAR1tOjEklP11hy8x-ODYx8tF43guu-5A9s21d9vkLRTeBv4i9vMSgk88AxU>.

ra, hogy a művei apró „darabokban” adagolva „táplálékul” szolgáltak az algoritmusnak.¹⁴ A szerzők számára ezek közül egyértelműen érzékenyebb az a helyzet, amikor előzetesen nem tájékoztatták őket arról, hogy műveik az MI táplálékául szolgálnak majd, és a végeredmény az ő műveikkel versenyre tud kelni.

Mára jól látható – még ha egyébként a kézirat lezárásakor az ügyekben nincs is végleges döntés –, hogy a bírónak alapvetően a szerzői jog klasszikus eszköztárával kell megválaszolniuk a fő kérdéseket. Lehetnek ugyan erkölcsi felhangjai ezeknek a vitáknak, ám ezeket alapvetően a hatályos jog alapján kell és lehet eldönteni. Amennyiben azt kell bizonyítaniuk az alkotóknak, hogy konkrét műveik felhasználásra kerültek, az azt is jelenti, hogy a bíróság nem azt a problémát látja eldöntendőnek, hogy a stílusuk áll-e védelem alatt, hanem azt keresi, hogy ennek a személyes stílusnak az adott művekben megjelenő elemei elérik-e az egyéni, eredeti jelleg minimumküszöbét, illetve beazonosíthatók-e.

Továbbá ha a bíróság vizsgálja azt a kérdést is, hogy áll-e fenn az eredeti alkotások és a kimenet között „lényeges hasonlóság”, az megnyithatja ugyan az értelmezési lehetőséget arra, hogy a „lényeges hasonlóság” fogalmába beleértsék a szerzői jogi védelem alatt nem álló, de a stílust meghatározó eszközöket. Mégis nagyobb esélye látszik annak, hogy a lényeges hasonlóságot a szerzői jog által egyébként védett elemek beazonosíthatóságában fogja látni a gyakorlat. Bár ebből a néhány ügyből nehéz általános következtetést levonni, a bíróságok által letisztított kérdések abba az irányba mutatnak, hogy nem az a perdöntő, hogy mi történik az algoritmus működése során, hanem az, hogy az eredeti alkotás és a kimenet között milyen kapcsolat azonosítható be.¹⁵

3. AZ MI STÍLUSUTÁNZÓ KÉPESSÉGE

A stíluszranszfer, illetve az MI fejlődése során a neurális stíluszranszfer régóta fejlődő területe a programozásnak.¹⁶ Az első komolyabb lépés ezen a területen egy, a Tübingeni Egyetem mesterhallgatója, Leon Gatys által létrehozott megoldás volt 2015-ben. Általában tekintve

¹⁴ *Dominic Mastrangelo*: Getty sues AI art company in US over alleged copyright violations: <https://finance.yahoo.com/news/getty-sues-ai-art-company-194457221.html>.

¹⁵ *Martin Miernicki, Irene Ng (Huang Ying)*: Artificial intelligence and moral rights. *AI & Soc*, 2021. 36. sz., p. 319–329.

¹⁶ *Neural style transfer*: https://www.tensorflow.org/tutorials/generative/style_transfer; *Adrian Furnham*: Intelligence and Intellectual Styles. In *Li-fang Zhang, Robert Sternberg, Stephen Rayner* (szerk.) *Handbook of Intellectual Styles. Preferences in Cognition, Learning, and Thinking*. Springer Publishing Company, 2012, p. 173–192; *Tero Karras, Samuli Laine, Timo Aila*: A Style-Based Generator Architecture for Generative Adversarial Networks. (CVPR paper, 2019): https://openaccess.thecvf.com/content_CVPR_2019/html/Karras_A_Style-Based_Generator_Architecture_for_Generative_Adversarial_Networks_CVPR_2019_paper.html; *Li-fang Zhang, Robert Sternberg, Stephen Rayner*: Intellectual Styles. Challenges, Milestones, and Agenda. In *Zhang, Sternberg, Rayner*: i. m. (16), p. 1–20.

ez ma már nem más, mint valamely olyan technika, amelynek eredményeként egy új kép jön létre egy korábban készült kép tartalma és egy másik szerző stílusának egyesítésével. Ennek célja jellemzően az, hogy megőrizze a korábbi kép tartalmát, de egy másik kép vizuális stílusát vegye hozzá igénybe.¹⁷ Attól eltekintve, hogy ezek a módszerek a stílusátvitel látványos esetei, ma már igen egyszerű módszernek tekinthetők, ugyanis ilyenkor rendelkezésre áll egy korábban létrehozott kép, és az algoritmus nem tesz többet, mint annak elemeit ruházza fel olyan stílussal, amely viszont valamely híres alkotó saját stílusa.

Ehhez képest azonban létezik több olyan MI-szolgáltatás is ma már, amely nem igényli előzetesen betáplált kép létezését, hanem amely a tematikára vonatkozó szöveges instrukciókkal (text-to-image), valamint a stílus – névhez, korszakhoz kötött – meghatározásával képes új képet létrehozni. Léteznie kell viszont egy olyan, az MI által elkészített statisztikai modellnek, amely a szöveges instrukciókkal alakítható. Azt pedig nem lehet általában meg tudni, hogy a modellhez a feltanítás során felhasználták-e az előzetesen létező képet is.

Ez más műtípusok tekintetében is lehetséges, akár zenét is lehet ilyen algoritmusokkal (akár text-to-voice alapon) generálni.¹⁸ A zenegenerálás korai modelljeit követően¹⁹ igen gyorsan terjedtek el a különböző szerzők stílusát utánozni képes algoritmusok. De jóval a jelenlegi nagy felfutást megelőzően is kísérleteztek már stílusutánzásra képes neurális hálók létrehozásával.²⁰ A legújabb, a nagyközönség számára is elérhető szolgáltatások pedig már eleve ezt a lehetőséget tekintik szolgáltatásuk középpontjának.²¹

Nem kizárt ez a szöveges művek tekintetében sem. A legnépszerűbb szöveggeneráló algoritmusoknak is adhatunk olyan instrukciót, hogy írjanak adott szerző stílusában nekünk szövegeket. A GPT-modellek képesek a megadott személyhez illő szövegek előállítására, köszönhetően annak, hogy hatalmas a nekik megtanított szövegtörzs mérete.²²

4. A JOG ISMERT VÁLASZAI A STÍLUSUTÁNZÁS PROBLÉMÁJÁRA

Az MI igénybevételel történő stílusutánzás megfelelő jogi értékelésénél érdemes figyelembe venni azt, ahogy a jogi szabályozás a mesterséges intelligencia elterjedése előtt reagált azokra a tevékenységekre, amelyek eredményeként valamely szerző jól ismert karakterje-

¹⁷ Style transfer: <https://paperswithcode.com/task/style-transfer>.

¹⁸ A zenei stílusok esetében nem csupán egy-egy szerző, hanem egy-egy korstílus utánzása is lehetséges a legismertebb zenegeneráló algoritmusok használatával. Ilyen többek között a Suno. Lásd: <https://suno.com/>.

¹⁹ Daniel D. Johnson: Composing music with current neural networks: <https://www.danieldjohnson.com/2015/08/03/composing-music-with-recurrent-neural-networks/>.

²⁰ Douglas Eck, Juergen Schmidhuber: Finding temporal structure in music: Blues improvisation with LSTM recurrent networks. IDSIA Istituto Dalle Molle di Studi sull'Intelligenza Artificiale Galleria 2, 6928 Manno, Switzerland: https://sferics.idsia.ch/pub/juergen/2002_ieee.pdf.

²¹ <https://stableaudio.com/>.

²² Csősz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői jogi Szemle, 18. (128.) évf. 4. sz., 2023. április, p. 64–87.

gyeinek alkalmazásával hoznak létre olyan eredményeket, amelyek külső szemlélő számára akár tőle származónak is tűnhetnek.

Ehhez nem lényegtelen az az aspektus, hogy mi az MI tevékenységének célja ilyen esetekben. Ha az MI-t kifejezetten azzal a céllal működtetik, hogy konkrét alkotó „bőrébe bújva”, az ő stílusában, az ő alkotásai egyes elemeiből hozzon létre olyan, sosem volt alkotásokat, amelyeket aztán a közönség a szerzőnek tulajdonítva élvezhet (akár jóval olcsóbban hozzájutva ezekhez, mint az eredeti alkotásokhoz), az egyértelműen azzal a problémával állítható párhuzamba, amikor valaki hamis képeket készít, és visszaélészerűen valamely ismert szerző nevének feltüntetésével forgalmaz.²³

Nem keverendő ez a helyzet azokkal az egyértelmű stílusutánzásokkal, amelyek során az utánzó fel is vállalja, hogy valaki más bőrébe bújik (megjelöli az utánzott személyt), és akár viccesen, akár komolyan utánozza őt a stílusa felhasználásával. A magyar irodalomban a leghíresebb eset egyértelműen Karinthy Frigyes Így írtok ti című kötete, de az újabbak közül Háy János Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv című kötete is számtalan stílusutánzást tartalmaz. A stílusutánzatok irodalmi játékaik azonban ezekben az esetekben nem azt a célt szolgálták, hogy az eredeti művekkel versenyre keljenek, azokat a piacról kiszorítsák. A paródiajellegű stílusutánzás az irodalomban rendszerint jellegzetes szófordulatokkal, mondatszerkesztési sajátosságokkal, akár verstípusok alkalmazásával, jellemző rímképletekkel történik. Az analóg világban a zenei stílusutánzások is elterjedtek, bár ezek valójában a legtöbb esetben nem zenei, hanem inkább a szöveget kifigurázó stílusutánzások, egyes esetekben paródiák – vélhetően amiatt, mert az igazi alkotói zenei stílusutánzás a közönség számára jóval nehezebben érzékelhető.²⁴

Ugyanakkor a visszaélészerű stílusutánzás jelenleg alapvetően nem tartozik a szerzői jog területére. Az ilyen jellegű utánzások ellen nem a szerzői jog ad általában hatékony eszközt, mivel az utánzás jelentős része az eredeti műveknek olyan elemeit hasznosítja, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt (ezekkel az esetekkel a következő fejezet foglalkozik részletesen). A nem védett elemek átvétele pedig nem lehet szerzői jogi jogsértés. (Nem tartozik ide a pastiche, amely a nem visszaélészerű stílusutánzás tekintetében mára megengedett szabad felhasználás az Sztj. szerint.²⁵)

Ilyenkor az utánzás a szerzői személyiségnek az általános polgári jogi személyiségi jog által védett részét érintheti.²⁶ Ha az utánzáshoz társul az is, hogy az alkotó nevével látják el

²³ Miernicki: i. m. (15), p. 319–329.

²⁴ Rónai András: Dal+Szerző Playlist #32: paródiák: <https://dalszerzo.hu/2017/09/01/dalszerzo-playlist-32-parodiak/>.

²⁵ A pastiche-ről részletesen l. Mezei Péter: Új általános szerzői jogi kivétel a láthatáron? Pastiche az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 3. sz., 2024. június, p. 68–99.

²⁶ Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters, Kluwer, 2023, p. 135.

az utánzatot, úgy legegyszerűbben a polgári jogi névhasználati jog alapján lehet fellépni a hamis műveken történő névhasználat ellen.²⁷

Az alkotó szerzői névfeltüntetésre vonatkozó személyhez fűződő joga ugyanis pozitív tartalmú: arra terjed ki, hogy őt azon a művön tüntessék fel szerzőként, amit alkotott (illetve e műre tekintettel tudja megtiltani azt, hogy a nevét feltüntessék rajta, esetleg erre a műre tekintettel álnevet használjon). Sőt, ez külön részjogositványban ölt testet: a szerzői minőség elismerésének a joga, amit az Sztj. a névjoggal egy rendelkezésben szabályoz. A szerzői névfeltüntetési jog gyakorlásához feltétlenül szükség van tehát egy saját műre, amire vonatkozólag az gyakorolható. A hamis művek, utánzatok esetében ilyen saját mű nincs. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ez az érvelés rejt némi ellentmondást: a hamis mű éppen azért tűnik úgy a közönség számára, hogy az eredeti szerzőhöz tartozik, mivel az ő alkotói személyiségjegyei tükröződnek vissza rajta. Emiatt tehát éppen az összekapcsolás indokolt lehetne. Mégsem várható el indokoltan valakitől, hogy a nem általa létrehozott műveket a „nevére vegye”. Ez a szerzői jog célkitűzéseivel éles ellentétben állna.

Az utánzatok esetében tehát csupán egy negatív tartalmú névjog tud érvényesülni: az eredeti alkotó az általános polgári jogi névjoga alapján tilthatja meg, hogy az ő nevét tüntessék fel az új eredményen, vagy tilthatja el a jogsértőt attól, hogy a jövőben az ő nevét használják olyan eredménnyel kapcsolatban, amely nem tőle származik, különösen ne megtévesztő céllal.

A személyiség általános védelme azonban szintén alkalmas forrása lehet a védelemnek a névfeltüntetésről függetlenül, de akár azon túlmutatóan is. Ugyanis ezekben az esetekben nem kizárólag a névhasználatról történik visszaélés, vagyis nem kizárólag e személyiségi jog sérelme történik meg.

Az alkotás egyéni, eredeti jellegét ugyanis alapvetően az adja, hogy a szerző személyisége (és nem másé) tükröződik abban. A személyiség pedig megmutatkozik az egész műben, de annak egyes elemeiben is: éppen emiatt tud a hamis műveknek nagy sikere lenni: nem kell lemásolni az eredeti alkotást, amikor mindenki számára nyilvánvaló lenne, hogy az eredeti alkotó művének egy másolatáról van szó, hanem az elemekben (is) megbújó személyiségből más is fel tud építeni egy látszólag az alkotóhoz passzoló, az ő neve alatt „eladható” alkotást. Ami ilyenkor megtéveszti a külső szemlélőt, az éppen a nehezen megfogható sajátosságok összessége, amit személyiségnek hívunk.

A szerzői személyiség a műben kétféleképpen jelenhet meg: egyrészt egyéni, eredeti elemek útján, amelyek a szerzői jogi védelem tartalmát fogják jelenteni. A személyiség azonban másrészt megjelenik az alkotásokban olyan módon is, amely nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ilyen lehet az alkotói technika, amely jellemzően több műben is megjelenik, és ezáltal válik a szerzői stílus részévé. Az alkotásnak vannak egyéni, eredeti elemei, amelyeket a szerzői jog véd. Lehetnek azonban olyan eszközei is, amelyek rendszeresen visszatérnek

²⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:49. § [Névviseléshez való jog].

az alkotó műveiben, mintegy közös vezérfonalként tűnnek fel minden alkotásban a szerző kézjegyévé válva. Ilyen lehet akár a jellegzetes ecsetkezelés is, a választott színekombinációk, egy tipikus dallamfordulat, harmóniamenet, hangszerelési megoldás. A személyiség leképeződésének lehetnek ezek is eszközei, ilyen módon a személyiség kifejeződhet ezeken keresztül is. Figyelemmel pedig arra, hogy a polgári jogi személyiségvédelem nem zárt, hanem a személyiség teljességére kiterjed, elfogadható az is, hogy az utánzás esetében ne csak a név visszaélészerű használata ellen, hanem a személyiség ezen kifejeződése esetén is fel lehessen lépni.

Az MI olyan produktumokat is létrehozhat, amelyek egyébként nem az alkotó korábbi műveinek (védett) elemeiből állnak, hanem a gép a korábbi művek alapján elsajátítja a komponálási módszereket, tipikus harmónia- vagy dallammeneteket, írói stílust, jellemző szövegfordulatokat, szóösszetételeket, és azokkal az írói vagy komponálási elemekkel alkot új produktumokat. Ezekben az esetekben a stílus nem érhető nyomon a szerzői jogilag védett elemek beazonosítása útján: kizárólag a személyiségi jogi eszköztár nyújthat jelenleg segítséget.

A jogrendszer ezen túlmenően a tisztességtelen piaci gyakorlat ellen való fellépés versenyjogi eszközét biztosítja az ilyen jellegű utánzásokkal szemben, ha ezekhez piaci tevékenység is társul.²⁸

5. A SZERZŐI STÍLUS SZERZŐI JOGI VÉDELME ÉS ANNAK HIÁNYA

Gyakran hangoztatott tétel, hogy a stílus nem áll szerzői jogi oltalom alatt.²⁹ Ahhoz, hogy ennek az állításnak a valóságtartalmát megerősítsük, indokolt megvizsgálni, hogy mik a jogi keretei a stílus védelmének, illetve annak hiányának. Ebben az esetben tehát egy olyan, (elvileg) a szerzői jogon kívülre kerülő fogalmat kell definiálnunk, amelynek definiálásához azonban a szerzői jog fogalmait is segítségül kell hívnunk.³⁰

A magyar Sztj. kijelöli azokat a kereteket, amelyek szerint a szerzői művek egyes tulajdonságai, építőelemei nem állnak védelem alatt.³¹ Ennek lehet oka az, hogy nehezen köthetők egy konkrét alkotóhoz (folklór kifejeződései), vagy kevésbé lelhető fel bennük az egyéni, eredeti szellemi tevékenység (ötletek, eljárások, elgondolások, tények, napi hírek), esetleg

²⁸ 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról 6. §. Eszerint tilos valamely forgalomképes ingó dolgot (a továbbiakban: termék) vagy szolgáltatást a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, ... megjelöléssel ... vagy elnevezéssel előállítani, forgalmazni vagy reklámozni, továbbá olyan nevet vagy egyéb megjelölést használni, amelyről a versenytársat, illetve annak termékét, szolgáltatását szokták felismerni”.

²⁹ *Christophe Geiger*: When the Robots (Try to) Take Over: Of Artificial Intelligence, Authors, Creativity and Copyright Protection. In: *F. Thouvenin, A. Peukert, T. Jaeger, C. Geiger* (szerk.): *Kreation Innovation Märkte – Creation Innovation Markets*. Springer, Berlin, Heidelberg: https://doi.org/10.1007/978-3-662-68599-0_6.

³⁰ *Wolfson*: i. m. (2).

³¹ Sztj. 1. § (4)–(7) bekezdés.

hogy valamely nyomós közérdek ellene szól a szerzői jogi védelemnek (jogszabályok, közjogi szervezetszabályozó eszközök). Ezen kizárt aspektusok között azonban nem szerepel a stílus (akár kor-, akár szerzői stílusról beszélünk).

Ilyen jellegű kizárásnak ráadásul az Sztj. háttérét adó nemzetközi szerzői jogban sem lelhető nyoma. A Berni Uniós Egyezménynek (BUE) a védelem hatályát körülíró rendelkezései nem tartalmazznak erre vonatkozó utalást, a többi egyezmény pedig a BUE ezen rendelkezéseit inkorporálva szintén nem terjeszkedik túl ezeken.³² Figyelemmel arra, hogy az európai uniós jog a szerzőség kérdésével nem foglalkozik (a szerző státuszjoga egyelőre nem tárgya a harmonizációnak, ahogy a szerző személyhez fűződő jogai sem), erre vonatkozólag itt sem lelhető fel szabály.

Jellemző módon a külföldi nemzeti jogokban sem lelhető fel éppen a stílus védelmét kifejezetten kizáró szabály. A külföldi bírói gyakorlatban ez a kérdés szintén ritkán merül fel úgy, hogy a bíróság a szerző valamely stílusjegyével kapcsolatban elismerné annak szerzői jogi védelmét, de előfordulnak ilyen ügyek. A New York Southern District bíróság a Steinberg v. Columbia Pictures Industries, Inc.-ügyben egy moziplakáttal kapcsolatban állapította meg a jogsértést Saul Steinberg tekintetében annak ellenére, hogy az eredeti szerző műve és a plakát között egyértelműen felismerhető különbségek is voltak. A bíróság a jelentős hasonlóság feltételének körében állapította meg, hogy mivel az egyértelmű stilisztikai kapcsolat a jelentős hasonlóság fontos eleme, így a jogsértés is megvalósult. A jogsértés megállapításához tehát az volt szükséges, hogy a bíróság a jogsértés megállapításához szükséges feltétel (a jelentős hasonlóság) fogalmába értse bele a stílus szempontjának vizsgálatát is.³³ (A jogvita egyébként nem a stílus védettsége körül forgott, a bíróság járulékos szempontként értékelte a stílus kérdését.)

Egy másik, szintén a '80-as években született ügyben³⁴ egy textildizájn tekintetében állapította meg a bíróság, hogy a két mű érdemben azonos, figyelemmel arra, hogy a megjelenés stílusa (más tényezők mellett) azonos volt. Itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a bíróságok mindegyik esetben úgy jutottak erre a következtetésre, hogy nem vették figyelembe azt az aspektust, hogy az érintett művek alkotási folyamatában volt-e egyébként kimutatható kapcsolat.

Végül pedig érdemes felidézni a Ninth Circuit Court of Appeals – egyébként sokat vitatott – döntését a Williams v. Gaye-ügyben, amelyben elismerték, hogy Robin Thicke, Pharell Williams és T.I. Blurred Lines című dalukkal jogsértést követettek el Marvin Gaye Got to Give it Up című száma tekintetében. Az ügyben az esküdtszék állásfoglalása szerint egyes objektív kritériumok szerint (dallam, ritmus) nem hasonlít a két mű egymásra, ugyanakkor a stílus erős hasonlósága miatt a bíróság végül megállapította a jogsértést.³⁵

³² BUE 1–2. cikk.

³³ Steinberg v. Columbia Pictures Indus., Inc., 663 F. Supp. 706, 3 U.S.P.Q.2d 1593 (S.D.N.Y. 1987).

³⁴ Malden Mills, Inc. v. Regency Mills, Inc., 626 F. 2d 1112 (2nd Circuit 1980).

³⁵ Williams v. Gaye, No. 15-56880 (9th Cir. 2018).

Még ha a plágiumügyek jelentős részében nem is merül fel a stílusutánzás kérdése, hiszen a hasonlóságok legtöbbször más elemek tekintetében is megállapíthatók, nem kizárt, hogy a stílus hasonlósága – akár csak kiegészítő – szerepet játsszon a plágium megállapításánál.

A magyar gyakorlatban elsősorban a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) döntéseit érdemes megvizsgálni olyan szempontból, hogy miként értékeli a stílusbeli hasonlóságokat. Azon ügyek közül, amelyek érintik a stílus kérdését, egyet érdemes itt kiemelni. Az SZJSZT egy jogosulatlanul készített remixalbum tekintetében értékelte azt a kérdést, hogy ha a remixelt mű egyes elemei lényegüket tekintve nem változnak meg, akkor történik-e szerzői jogi jogsértés. Amellett, hogy az SZJSZT nem állapította meg a szerzői személyiségi jogsértést éppen arra tekintettel, hogy a remixek megtartották az eredeti műben használt főbb zenei kompozíciós eszközöket (többek között a stílust), a remixet végső soron engedélyköteles többszörözésnek tekintette. Fontos azonban az ügy tekintetében az, hogy az SZJSZT a stílusbeli egyezést értékelte, méghozzá a személyiségi jogi jogsértés tekintetében: nem jött létre új alkotás, hanem az eredeti alkotó szerzői joga terjedt ki a remixre is.³⁶

Az SZJSZT más ügyekben is érintette a stílus kérdését, de általában csak egyszerű nemleges megállapítás történt, miszerint a stílus nem áll szerzői jogi védelem alatt. Ennek külön magyarázata vagy akár a stílus kifejezés definíciója nem jelent meg. A legutóbbi időben éppen egy nyelvtechnológiai kutatás kapcsán merült fel, hogy a szöveges művek mely elemei állhatnak védelem alatt. Az SZJSZT leszögezte, hogy a szakirodalmi művek jellegzetessége a tárgyilagosság, a tények közlésének érthető megfogalmazása, kifejtése és az ennek megfelelő stílus. Ezek közül a közölt tények és maga a stílus sem áll szerzői jogi védelem alatt, azonban a mű védelmét megalapozza – a szöveg mondat szerkesztésének a szintjén – az a szerzői választási szabadság, amely a megfogalmazás, a gondolatok megformálásának megválasztásában testesül meg. Ebből pedig az következik, hogy ebben az ügyben nem tekintette a gondolatok megformálásának megválasztásában megjelenő stílust olyan szerzői sajátosságnak, ami a védelemből kizárt volna.³⁷

A stílus tekintetében kifejezett kizárást az Szjt. a fentiek szerint egyáltalán nem tartalmaz, és a korábbi szerzői jogi törvényeink sem fogalmaztak meg ilyen korlátozást, a gyakorlatban pedig fellelhetők olyan esetek, amelyek legalábbis nem zárják ki kategorikusan a stílus védelmét.³⁸ Figyelemre méltó, hogy Csósz Gergely a stílust eljárásnak tekintve zárja ki a

³⁶ SZJSZT-20/2001 – A remix zenei fogalma és szerzői jogi értelmezése.

³⁷ SZJSZT-33/2021 – Nyelvtechnológiai kutatás során szöveges adatbázisok (nyelvi korpuszok) létrehozásának és közreadásának szerzői jogi kérdései.

³⁸ A szerzői stílus használata komoly károkat okozhat az érintett szerzőnek, ezt már az Európai Bizottság hivatalos dokumentumai is elismerik. Ezek a stílusutánzatok veszélyesebbek az eredeti művek piacára, mint az emberi stílusutánzatok. Többek között amiatt, mivel sokkal nagyobb mennyiségben jönnek létre. Lásd: Study on copyright and new technologies – copyright data management and artificial intelligence: <https://creative-europe.lu/publication/study-on-copyright-and-new-technologies-copyright-data-management-and-artificial-intelligence/>.

védelemből.³⁹ Nem kizárt, hogy egy alkotói módszer, technika valóban eljárásnak legyen tekinthető, és ilyen módon ne essen szerzői jogi védelem alá, a szerzői stílus azonban nem minden esetben azonosítható vagy egyszerűsíthető le egy eljárásra.

Kétségtelen, hogy az oltalom (az adott stílusban megfogalmazott) konkrét alkotásokra terjed ki, de ezek a művek *magukon hordozzák* a szerző stílusát is, és *csak ezek hordozzák* magukon a szerző stílusát.⁴⁰ Az egyéni, eredeti jelleg és a szerzői stílus éppen emiatt azonban valójában nem választhatók el egymástól. Mindebből fakadólag nem zárható ki teljes egészében a stílus védelme a szerzői jogi oltalomból, csak le kell fordítani a szerzői jog alkalmazott fogalmaira (ahogy arra a bírói és szakértői gyakorlat az imént említett esetekben is kísérletet tett már).⁴¹

Mindezek alapján különösen fontos azzal foglalkozni, ha az MI az adatokká való lebontás, feldolgozás során a szerző stílusát nyeri ki és utánozza. A stílus nem választható el minden esetben a konkrét műben beazonosítható egyéni, eredeti alkotáselemektől, de egyes esetekben túl is nyúlik azokon. A szerzői jog ugyan a konkrét művekre terjed ki, de a szerző stílusa is ezekben mutatkozhat csak meg, hiszen másból nem lehet levezetni a szerző stílusát. Az előadóművészi teljesítmények tekintetében Békés Gergely a személyesség körében hasonló okfejtésre támaszkodva hasonlóképp érvelt.⁴²

Természetesen abban az esetben, ha az alkotó ténylegesen létező műveinek olyan elemei kerülnek felhasználásra, amelyek önmagukban is védelmet élveznek, ott ezek felhasználása ellen fel lehet lépni, például az idézési szabályok megsértése miatt, vagy ha a felhasználás az idézés terjedelmét meghaladja, és nem áll fenn az ismertetési, kritikai cél,⁴³ akkor a többszörözési jog megsértése miatt is. A jogsértés ezekben az esetekben akkor is megtörténik, ha a létrejövő produktum nem önálló szerzői mű, hiszen nem az a feltétel, hogy műben történjen a felhasználás, hanem hogy egyáltalán megtörténjen. Tehát a jogsértés független attól, hogy végső soron az MI által létrehozott produktumot szerzői műnek, szomszédos jogi teljesítménynek tekintjük-e. Ezekben az esetekben az MI által létrehozott produktum jogszerűsége úgy biztosítható, hogy előzetesen az eredeti alkotó neve feltüntetéséhez és az egyes részek felhasználásához is engedélyt kérnek.

Éppen emiatt lehet megfontolandó, hogy akkor, ha az MI a művek és ezen keresztül a stílus elemzésével jut el az érintett szerző neve alatt új eredmények létrehozására, ezt akár egy

³⁹ Csősz: i. m. (22).

⁴⁰ Jean-Marc Deltorn, Franck Macrez: Authorship in the Age of Machine Learning and Artificial Intelligence. In: Sean M. O'Connor (szerk.): The Oxford Handbook of Music Law and Policy. Oxford University Press, 2019, Centre for International Intellectual Property Studies (CEIPI), Research Paper No. 2018-10: <https://ssrn.com/abstract=3261329> vagy <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3261329>.

⁴¹ Felmerül a kérdés eleve, hogy mit is akart az oltalomból kizárni a jogalkotó, amikor a stílust nem tekintette védelem alatt álló tulajdonságnak.

⁴² Békés Gergely: Az előadóművészi jogok. Doktori disszertáció, 2023, nyilvános vitára bocsátott szöveg, p. 259: <http://doktori.ek.szte.hu/id/eprint/12056/>.

⁴³ Sztj. 24/A. § (1) a) és (2) bekezdés.

komplex, a vagyoni és személyiségi jogokat egyaránt érintő, de végső soron többszörözési magatartásban is megnyilvánuló szerzői jogi jogsértésnek is lehessen tekinteni.⁴⁴

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Az MI-technológiák számos viharosan fejlődő képességük mellett egyre erősebb és hitelesebb stílusutánzó eszközök is, ami jelentős zavart képes kelteni a kulturális termékek piacain. Ezt a képességüket különösen figyelemre méltóvá teszi az, hogy soha nem látott gyorsasággal képesek előállítani a hamis eredményeket. A stílusutánzás akkor jelent komolyabb veszélyt az eredeti alkotók jogai tekintetében, ha az utánzat az ő nevük alatt, az eredeti művekkel versenyre kelve kerül a közönség elé. Ez nem új jelenség, így a jognak vannak a helyzet kezelésére klasszikus válaszai, azonban ezek nem elégségesek az MI által keltett tömeges jelenség kezelésére.

Jelenleg elsősorban nem szerzői jogi eszközök állnak rendelkezésre, de a polgári jogi általános személyiségi jog megfelelő értelmezése javíthatja a jogosultak pozícióját. Az általános személyiségvédelem ugyanis kétséget kizáróan le kell, hogy fedje a szerzői (személyes) alkotói stílus is. Ugyanakkor a szerzői jogi oltalom hatálya alá a szerzői stílus egyes elemeinek beemelése erősítheti a jogosultak jelenleg igen gyengének látszó védelmét. Ez utóbbi megoldás túlmutathat a stílus jelenleg is elismerten védett elemein, és magába foglalhatja az alkotó akár több alkotáson keresztülélően alkalmazott művészi megoldásainak oltalmát is.

⁴⁴ Az Európai Bizottság tanulmánya, amely egy kérdőíves felmérés eredményeit elemezte, arra jutott, hogy a felmérésben részt vevő érdekeltek nem kívánják a szerzői jogi védelem ilyen jellegű kiszélesítését, és elvetik a stílus ilyen jellegű szerzői jogi védelmének kifejezett elismerését. Az érdekeltek leginkább a tisztességtelen piaci gyakorlatok elleni fellépés eszközének ilyen irányú kifejezett megerősítését látnák elfogadhatónak. Lásd: <https://creative-europe.lu/publication/study-on-copyright-and-new-technologies-copyright-data-management-and-artificial-intelligence/>.